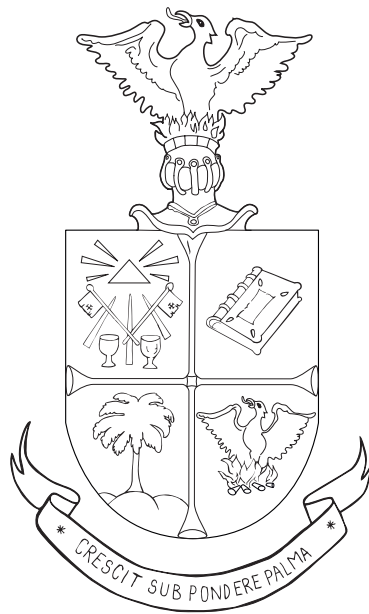

Glossa Iuridica

XIII. évfolyam, 3-4. szám

Budapest, 2026

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert,
Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila,
Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

*A teljes lapszám a Károli Gáspár Református Egyetem Kooperatív Doktori
Programja (KDP) keretében, a Kulturális és Innovációs Minisztérium
támogatásával készült*

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

BESZÁMOLÓ A „ROMÁK ÉS NEM ROMÁK: KÖZÖSSÉGEINK JÖVŐJE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN II.” CÍMŰ FIATAL KUTATÓK KONFERENCIÁJÁRÓL¹

LAPU ÁRPÁD

tudományos segédmunkatárs (KRE ÁJK)

Absztrakt

A Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely fiatal kutatókra fókuszáló konferenciát rendezett, melynek keretében a résztvevők a romák és nem romák közös jövőjét vizsgálták holisztikus, interdiszciplináris, elméleti és gyakorlati tapasztalatokat ötvöző jelleggel. A látszólag egymástól távoli tudományos területeken is hasonló megismerési, tudományetikai, adatkezelési és az eredmények disszeminálását érintő nehézségekkel néznek szembe a kutatók, így a közöttük kibontakozó eszmecsere érdemi és hatékony lehet. Az immár második alkalommal megrendezett konferencia bemutatta a civil társadalom szervezeteinek tapasztalatait, valamint a jogvédelem és szegregáció kérdéseit is alaposan körüljárta. A kutatás a jövőben – remélhetőleg – újabb tudósgenerációk bekapcsolódásával folytatódik.

Kulcsszavak: társadalmi együttműködés, hitéleti kezdeményezések, társadalmi felzárkózás, Eurochild 2024, Felzárkózó Települések program, nyelvi részvétel, determináció, karrierprofil-vizsgálat, etnikai adat, romák hozzáférése a közszolgálatához, romák és alapjogvédelem, szegregáció leküzdésének dilemmái

CONFERENCE REPORT ON THE “ROMA AND NON-ROMA:
THE FUTURE OF OUR COMMUNITIES IN THE CARPATHIAN BASIN II”
YOUNG RESEARCHERS’ CONFERENCE

Abstract

The Lőrincz Lajos Research Centre for Public Law organized a conference focusing on young researchers. Participants examined the shared future of

1 A tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetem Kooperatív Doktori Programja (KDP) keretében, a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával készült.

Roma and non-Roma communities through a holistic and interdisciplinary approach that combined theoretical insights with practical experience. Researchers from seemingly distant academic fields reported on similar experiences, thereby contributing through their work to the successful cooperation, coexistence, and joint pursuit of truth by Roma and non-Roma communities. The conference presented the experiences of civil society organizations concerning cooperation between Roma and non-Roma communities. Within the thematic framework of determinism and science, participants engaged in discussions not only about their scholarly work but also about their personal involvement in the issues under consideration. Furthermore, by exploring questions of legal protection and segregation, the audience gained valuable insights into contemporary legal issues. The research initiative will continue in the future with the involvement of new generations of scholars.

Keywords: social cooperation; faith-based initiatives; social inclusion; Eurochild 2024; Catching-Up Settlements Programme; linguistic participation; determinism; career profile analysis; ethnic data; Roma access to public services; Roma communities and the protection of fundamental rights; dilemmas in overcoming segregation

Közösségeink békés együttélésének, gyarapodásának és igazságkeresésének záloga az egymás iránt tanúsított nyitottság, egymás megértése, a kitartó együttműködés, valamint a közös problémák megoldása. A közös értékek felfedezésén, a hitéleti közösségeken és kezdeményezéseken, valamint identitásunk közös formálásán keresztül mindannyian gyümölcsöztetni tudjuk közösen kapott talentumainkat.

A KRE Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely tagjainak (Prof. Dr. Rixer Ádám és Dr. habil. Móré Sándor Ph.D.) szervezésében „Romák és nem romák: közösségeink jövője a Kárpát-medencében II.” címmel, 2025. november 21-én fiatal kutatókra fókuszáló konferencia került megszervezésre a Károlyi-Csekonics Palota Báltermében.

A konferencia immár második ízben kötötte össze a különböző tudományterületeken dolgozó fiatal kutatókat egy közös cél, a romák és nem romák közös jövőjének holisztikus, interdiszciplináris, elméleti és gyakorlati tapasztalatokat ötvöző megértése érdekében. A hittudomány, jogtudomány, szociológia, szociális ismeretek és számos egyéb elméleti terület, valamint a gyakorlat képviselői közreműködésével a konferencia

jelentősen elősegíti a roma és nem roma közösség együttműködésének, együttélésének és közös igazságkeresésének sikerességét.

Prof. Dr. Rixer Ádám, a KRE ÁJK Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhelyének vezetője köszöntőjében felvázolta a biennálé jellegű konferencia küldetését, a cigánysággal kapcsolatos kutatásokkal foglalkozó fiatal kutatók munkáinak összehangolását. A konferencia résztvevői látszólag egymástól távoli tudományos területeken is nagyon hasonló megismerési, tudományetikai, az eredmények nyilvánossággal történő megismertetése előtt tornyosuló, a letisztult beszédmódokkal kapcsolatos akadályokkal néznek szembe. Az esemény merített a szociális területektől a zenetudományon át az építészetből, szociológiából, jogtudományból, nyelvészetből is, így is elősegítve az eszmecserét, azonosítva a közös módszertani problémákat, megosztva az azokkal kapcsolatos válaszokat.

2023. november 1-jén került sor az előző, azonos elnevezésű rendezvényre, amelynek sikere rámutatott, hogy szükség van a párbeszédre, a résztvevők részéről is igény mutatkozott az együttműködés folytatására. Így az újabb tudósgenerációk belépésével is fennmarad az interdiszciplináris párbeszéd; ma már csak a tudományos eredmények egymást támogató közege biztosíthatja a komolyan vehető eredményeket. Kétévente újabb kutatók lépnek be, újabb témafelvetésekre kerül sor, ugyanakkor a folytonosság is biztosított. A Kulturális és Innovációs Minisztérium Kooperatív Doktori Programjának keretében megvalósuló események egyikeként a konferencia jelentősen hozzájárul nemcsak a romák, de a családok társadalomban betöltött szerepéről szóló gondolkodáshoz, diskurzushoz. Sőt, a munka folytatódik: az előadások tanulmánnyá formált változatai kötetben is megjelennek, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem valamennyi hallgatója által felvehető jövőbeni kurzus is részben az itt elvégzett munkára és az itt kialakuló együttműködésekre épít.

A konferencia első szekciója a *civilség és együttműködés* problémakört járta körbe, bemutatva a civil társadalmi szervezetek romák és nem romák közötti együttműködésével kapcsolatos gyakorlati tapasztalatait, szakmai következtetéseit és javaslatait.

Patkás Rita, a Baptista Teológiai Akadémia felnőttképzésért felelős vezetője és oktatója, a Magyarországi Baptista Egyház Országos Cigánymissziójának missziói koordinátora „Hitéleti kezdeményezések a társadalmi felzárkózásért” címmel tartott előadást. A hit jelentős szerepet tölt be a társadalmi felzárkózásban, a cigány emberek életében tartós változás elérését segíti elő. A hitéleti kezdeményezések alapja a Szentírás, az egyház dolga örömhírt vinni

a szegényeknek (LK 4,18-19), és keresni azokat az eszközöket, amelyekkel a hiten keresztül eleven és hatékony módon lehet az életváltozást támogatni, és egyben az emberek lelkét megmenteni. Figyelembe kell venni a néprajzi, szociokulturális, területi különbségeket és sajátosságokat a támogatás során. El kell fogadni, hogy speciális gondoskodásra van szükség, együttérzéssel fordulva az elutasítottságot megélőkhöz, elfogadva a sajátos életformát, a család központi szerepét, megértve hitvilágukat, valamint a vallásosság és elvilágiasodás hatásait is. Folyamatos felelősségünk a bizalom építése, a hitéleti tevékenység holisztikus megközelítéssel való átgondolása; a különböző területeket, mint a gyülekezeti szolgálat, szeretetszolgálat, oktatás, iskolai nevelés, segítői tevékenység, társadalmi érzékenyítés, megfelelően össze kell hangolni. A segítségnyújtást sosem általánosságban, hanem felelősségünk tudatában, más perspektívát figyelembe véve, holisztikus megközelítéssel kell megvalósítani: megfelelő önvizsgálattal és elkötelezettséggel. 2012-ben a békési Cigány Módszertani és Kutató Központ megrendelésére publikáltak egy szociológiai kutatási eredményt, amely az egyházi missziós mozgalmak magyarországi cigányok között kifejtett missziós tevékenységének hatásáról szól, a keresztény cigány közösségeket vizsgálták a közösséghez való kötődés szempontjából. 20 000 megtért ember vett részt a kutatásban, 51 felekezet 168 gyülekezete. Több területen érték olyan hatások a megtérőket, amelyek a többségi társadalmi normákhoz való közeledést ösztönzik, és a megtérést radikális (életmódbeli, gondolkodásbeli) változások kísérik: a közösségek új tagjai olyan emberekkel kerülnek kapcsolatba, akiktől közösségi és viselkedési normákat tanulnak. Egy új identitás jön létre, a többségi társadalomhoz közelebb hozva a cigányságot; a változó identitás keretében a nem előnyös hagyományokat elhagyják, az előnyöket megtartják; azonban – tekintettel arra is, hogy az integráció sosem lehet asszimiláció – a változó identitás nem jelenti, jelentheti a cigány identitás megszűnését. A drogoktól, alkoholtól, dohányzástól megszabadulnak, javulnak a családi kapcsolatok, az erkölcsi felfogás, az életmód, a szokások, s mindez ösztönzően hat a munkavállalásra, tanulásra. A gyülekezet szintén integráló hatással bír, azok a bibliai tanításra alapozva formálják tagjaikat, belépéskor a tagok elköteleződnek; kiemelendő, hogy a vizsgálatba bevont megkérdezettek 62%-a vallja a Szentírás meghatározó erejét az életében. A megváltozott életű személyek máshogy fordulnak családjukhoz, környezetükre pozitív hatással bírnak, Istentiszteletre járnak, imádkoznak, Bibliát és keresztény irodalmat olvasnak, a Szentírás átformálja őket. Az új nyelvezet elsajátítása erőfeszítést igényel, önként vállalt folyamatos lelki egészségfejlesztésen

mennek keresztül. A gyülekezet ebben támaszt jelent a számukra, testvéri közösséget nyújt, reményt ad a jövőre, a túlvilágra, vigaszt, szeretetet, elfogadást, megértést, ösztönzést a tanulásra. A bibliai értékrendű gyülekezetben a másik életébe történő közösségi beleszólás elfogadott, így változnak az erkölcsi döntések, a szabadidős döntések, a párválasztás, a gondolkodás a házasságról és párkapcsolatokról. Az új identitás megjelenése magában hordozza a gyakran súlyos terheket hordozó, belső konfliktusokkal terhelt, elnyomott és tipikusan szegény közegben (kultúrában) formálódott cigány identitást, amely Isten szemén keresztül értékként látott cigány identitássá alakul át, motivációként szolgál a folyamatos fejlődéshez, a család, közösség, társadalom értékes tagjává váláshoz. Ha ez mégsem történik meg, vizsgálni kell, hogy hogyan sérültek valamelyik területen a megközelítési szempontok, hogyan torzultak az új meggyőződések. Terjeszteni kell a jóhírt, erre kell bátorítanunk egymást is, és ez a folyamat mindig a saját életünk, saját bensőnk rendbetételével kezdődik.

„Roma gyermekek hangja Európa-szerte” címmel adott elő Dr. Sváb-Reponi Felícia, a KRE ÁJK Doktori Iskolájának doktorandája, a Direkciónál Alapítvány szakmai vezetője. Az Európai Unió rendeletekkel, irányelvekkel, ajánlásokkal, a tagállamok monitorozásával és gyermekjogi stratégiákkal lép fel, főként a szegénységben, kirekesztettségben és szegregált körülmények között élő gyermekek helyzetén segítve. A gyermekjogi stratégiák 3-4-5 évre előre meghatározzák a kiemelt célokat. A Eurochild az ENSZ gyermekekkel kapcsolatos céljai és a fenntartható fejlődési célok (SDGs) megvalósítására jött létre 2004-ben mint az Európai Unió gyermekek védelmére szolgáló ernyőszervezete. Egész Európán átível a tevékenysége, csatlakozhatnak hozzá civil szervezetek, szakemberek, tevékenységében részt vesznek államok, az egyes államokon belül tevékenykedő tagszervezetek jelentéseket készítenek, amelyek alapján a Eurochild ajánlásokat és felméréseket készít. Az Európai Gyermekgarancia program 2019-ben jött létre, küldetése a gyermekszegénység leküzdése három fázisban (feltérképezés, modellprogramok kidolgozása, programok megvalósítása). Céljai között szerepel a minden gyermek számára korai fejlesztéshez és gondozáshoz való hozzájutás, a megfelelő és ingyenes oktatás, egészséges étkezés, megfelelő és ingyenes egészségügyhöz való hozzájutás, megfelelő lakhatás biztosítása. A fókuszterületeket monitorozással ellenőrzi, valamint a tagállamok és tagszervezetek két évente jelentést készítenek. Az Európai Unió szakmai és támogatásbeli segítséget nyújt. Az EURoma Hálózatnak 15 tagja van, kifejezetten a roma integrációért felelős közintézmények vesznek benne

részt. Az Európai Bizottság partnerként működik közre, célja a társadalmi befogadás, a diszkrimináció elleni küzdelem, a nemzetközi együttműködés, a tudásmegosztás, a szakmai fókuszú politikai részvétel erősítése és javaslatok megfogalmazása a roma közösségek és szervezetek érdekében. A „Roma gyermekek hangja Európa-szerte” a Eurochild gyermekekkel kapcsolatos 2024/2025-ös jelentéséhez kapcsolódó kutatás eredménye. A becslések szerint Európában a roma népesség lélekszáma 10-12 millió fő, 80%-a szegénységnek, társadalmi kirekesztésnek kitett. Sok roma közösségben harmadik világbeli körülmények uralkodnak, sokan folytatnak vándorló életformát, vagy teljesen szegregált körülmények között élnek. Magyarországon 400 000 gyermek mélyszegénységben él, 80-90%-uk roma származású, többségük szegregátumban él. A munkanélküliség a roma népesség körében 60%. A jelentés elemzése rámutat, hogy a roma gyermekek sokszor nem kapnak elég hangsúlyt a jelentésekben, sokszor hátrányos helyzetűként kezelik őket, de nem kifejezetten a roma gyermekek helyzetét vizsgálják. Korlátozott az átláthatóság a felzárkóztatásra kapott források felhasználásában. Az evaluációs módszerek hiányoznak, etnikailag érzékeny és jogilag biztonságos adatgyűjtésre van szükség. Alacsony az intézményi koordináció, együttműködések kialakítása és civil szervezetek bevonása szükséges. Nincsenek hatékony megoldások a szegregált körülmények közt élő gyermekek és a szegregált települések felzárkóztatására. A civil szervezetek összekötő szerepet játszanak a szegregált roma közösségek igényei és a hatóságok között, képviselik a kiszolgáltatott gyermekek jogait, mozgásterüket sokszor jelentősen befolyásolják a politikai döntések (kivéve Olaszországban, ahol a gyermekvédelem és a felzárkóztatás területe független az aktuális politikai irányoktól). Kevés civil és kormányzati együttműködés jön létre, de ahol létrejön, ott hatékony. A jelentés szakpolitikai ajánlásai között szerepel, hogy a kormányzatoknak aktívan védeniük kell a civil szervezetek működését: valós civil szervezetekkel történő rendszeres konzultációkra, valamint hatásmérési és döntéshozatali folyamatokba való bevonásra, továbbá hosszútávú támogatások kiépítésére van szükség.

Böröcz Livia, a Magyar Református Szeretetszolgálat szolgálatvezetője bemutatta az együttműködési sajátosságokat a „Felzárkózó települések” program megvalósítása során. A 1404/2019. (VII. 5.) Korm. határozat a „Felzárkózó települések” hosszútávú programjának megalapozásáról felsorolja a 300 kiválasztott települést, amelyek tekintetében változást szeretnének elérni. Évente 60 település csatlakozott a programhoz, interjúkat készítettek, szociális diagnózist állítottak fel, azonosítva azokat a lényeges

tényezőket és beavatkozási pontokat, amelyek szükségesek az érdemi változáshoz. Az ideális az lett volna, ha minden szervezet belép már a 10 éves időszak elején, ez azonban nem volt lehetséges gyakorlati okokból. 5 nagy karitatív szervezet kezdte meg a szolgálatot, az egyházi civil szervezetek közreműködésével. A program komplex beavatkozású, interdiszciplináris, a támogatás a kismamák segítségétől és a korai gyermekkortól megindul. A segítségnyújtás egyik első beavatkozási területét a családalapítás előtt álló fiatalok, kisgyermeket nevelők és a kismamák támogatása jelentette. A program nem kifejezetten csak a romákra fókuszál, hanem egy komplex szociális program a felzárkózó térségek részére, azonban a roma családok fókuszban vannak, és missziós tevékenység kapcsolódik hozzájuk. Az első három év során hazai forrásokból horizontális, interdiszciplináris megközelítéssel, gazdaságfejlesztéssel, lakhatási programokkal érték el kézzel fogható változásokat, majd a további célok meghatározása mellett európai uniós forrásokkal dolgoztak. Diagnózis alapú működéshez visszatérve azonosították, hogy mely településeken milyen különbségek, megoldandó problémák vannak. A 300 érintett település jellemzően Magyarország észak-keleti és déli részén található. A Magyar Református Szeretetszolgálat is nagyjából ezt az ívet követi, de főként az észak-keleti részen van jelen, és a nagyobb református közösségekhez, intézményekhez is kapcsolódóan fejt ki a tevékenységét. Az egyes szervezetek mind rendelkeznek sajátosságaikból fakadó többletértékkel, amely segíti munkájuk sikerességét. Általában kialakul egy jó együttműködés a helyi diakóniával, a helyi önkormányzatokkal, polgármesterekkel. Ha megjelenik egy karitatív szervezet, akkor elsősorban a rövidtávú adományozást (például ruhabörzét, vagy csomagosztást) várják tőle, ugyanakkor a program keretében inkább a hosszútávú fejlesztési programokra fókuszálnak. A szervezetek segítséget nyújtanak krízishelyzetekben lévők számára is a program keretében, de elsősorban a közösségi revitalizációra, kapcsolatok kiépítésére, a hátrányos helyzetben lévő emberek önmagukról való gondoskodási képességének megerősítésére ('hal helyett háló') fókuszálnak. Sokszor okoz problémát a szervezetek számára, hogy nincs kiépült közösségi tér a fiatalok számára, nincs táncház, képzőprogram, szabadidős tevékenységeket elősegítő program, összejárás, kisközösség stb. Időnként az érintettek mentális állapotára is tekintettel kell lenni. Ezekben a térségekben sokszor nehézséget okoz az elvándorlás is, ugyanis, aki elhagyja a közösséget továbbtanulás céljából, az általában nem tér oda vissza. 2019 óta sikerült feltárni és azonosítani azokat a speciális módszereket, amelyek alkalmazásával ha-

tékonyan támogatható az érintettek saját szakmai munkája. Emellett az elmúlt időszakban már módszertani segédanyagok és képzési programok is rendelkezésre állnak. Református sajátosság, hogy a világin kívül az egyházi önkormányzat is partner. Remélhetőleg 2029 után a gyülekezetek a missziót tovább folytatják és a közösségek tovább épülhetnek. Felrajzolható egy olyan életútkísérő ív, amelynek keretében az érintettek folyamatos támogatásban részesülnek intézményen belül és azon kívül egyaránt. A segítségnyújtás a koragyermekkorai fejlesztést biztosító gyerekháztól indul, majd a háromszintű oktatási rendszeren keresztül folytatódik, kiegészülve a gyülekezeti közösségekben való részvétel lehetőségével is. A program a gyermekek és fiatalok támogatását már egyéves kortól kezdődően, egészen a 19 éves kor feletti életszakaszig végigkíséri. Összességében kialakult egy jó minta az együttműködésre, amelyet folytatni érdemes.

„A Duj Dzséne – Ketten nyelvészeti etnográfiai folyóirat bemutatása” című előadásában Szakál Sára, a KRE BTK ötödéves nyelv és kultúra – magyar szakos hallgatója a folyóiratkiadásról, valamint fordítói tevékenységről és a nyelvi részvétel (*linguistic citizenship*; Christopher Stroud és Heltai János Imre irodalma alapján) koncepciójának ötvözéséről beszélt konkrét kutatásokból, folyóiratkiadásból, együttműködésekben fakadó tapasztalatai alapján. A geopolitikai délen kidolgozott elmélet fókuszában a beszélő hangja és ágenciája áll, célja a nem sztenderd beszédmódokra való sikeres támaszkodás. A nyelveket nem lehatárolóként megragadó, hanem a beszélő cselekvőképességére fókuszáló megközelítésben nem egy sztenderdizáló folyamat a cél, hanem az, hogy bizonyos terekben a beszélők, akik nem sztenderd beszédmóddal rendelkeznek, gyakorolhassák nyelvüket, és arra sikeresen támaszkodhassanak. Az előadó által bemutatott kutatás helyszíne Tiszavasvári, Szabolcs-Szatmár-Bereg területén, egy 4000 fős roma és 2000 fős kétnyelvű szegregált közösségben a város peremén. A helyi kétnyelvű és a többségi társadalom között egyfajta függőségi helyzet alakult ki, oktatási és egyéb szempontból is korlátozottak a városi életbe való bevonódás lehetőségei. A többségi nem roma csoport által stigmatizáltak a roma csoport beszédmódjai. 2014 óta kutatócsoport kutatja a nyelvészeti-etnográfiai vonatkozásokat, munkájuk során a mindennapi társas, szituatív és nyelvi gyakorlatokra építenek. A helyben együttműködő romák nem kutatottként, hanem aktív közreműködőként (részvételiség) jelennek meg, és mindenki releváns tudással járul hozzá a kutatási folyamathoz. 2016 óta egy romani mesekönyv négy változatban került publikálásra, 2023-ban sokszerzős kötet jelent meg *Translangua-*

ging for equal opportunities címmel. A folyóirat félévente jelenik meg, szerkesztését tiszavasváriak végzik. A kiadvány reflexióra invitálja a város lakosságát, és a roma-nem roma együttélési mintákat állítja középpontba. Megszólítja egyaránt a roma kétnyelvű közösséget és a többségi nem roma társadalmi csoportot. A civil kutatótársakkal havonta találkoznak egy workshop keretében, a szerkesztőségi munkát is elvégezve. Eddig 3 szám jelent meg, egy-egy központi téma köré szerveződve: otthonkérés, megélhetés, valamint sztereotipizáló gyakorlatok felülírása témában. Tudományos szövegek jelennek meg, köztük interjúk, visszaemlékezések, reflexiók, kollaboratív írások. Nem cél a konszenzuális értelmezési keret elérése, egy probléma több szempontból is megvilágításba kerülhet. Így olyan kérdések is felmerülnek, minthogy a szegregáció szándékos-e, a településbővülés következménye-e. A cikkek főleg magyar nyelven folyó diskurzusra épülnek, sok kétnyelvű kutató inkább a magyar nyelvet használja, így a negyedik számtól kezdődően igyekeznek jobban megjeleníteni a romani nyelvet. A nyelvi részvétel azonban minden folyamatban jelen van, igyekeznek a fordításokban is megőrizni a szerzői hangokat, azonban nehéz a helyi és a tudományos hang összehangolása, valamint az előfeltevésekkel való érzékelés és az etnográfiai tapasztalatok, helyszíni gyakorlatok közötti feszültség kezelése. Összességében a sikeres együttélés mikrokerete jött létre a kutatások keretében, amelyben nem idealizálnak, de van folyamatos vita, reflexió, és ez létre tudja hozni a nyelvi részvétel koncepcionális terét.

A konferencia második szekcióját Prof. Dr. Rixer Ádám elnökölte, a résztvevők a determináció és a tudomány témaköréhez kapcsolódó értékes előadásokat hallgathattak meg. A szekció keretében nemcsak a tudományos munkáról, hanem a személyes érintettségéről is diskurzus alakult ki.

Szabó Henriett, a Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézetének egyetemi adjunktusa a determináció hatása a roma és nem roma együttélésre témában tartott előadást. Röviden bemutatta a roma szakkollégiumi hálózat intézményeinek általános működését, valamint azt a munkát, amelynek keretében elméleti és gyakorlati antropológiai kutatásokkal és terepkutatásokkal foglalkoznak, továbbá kifejtette, hogy az AntRom Filmműhelyben általuk készített dokumentumfilmeket keresztül is közvetítik kutatási eredményeiket. A magyarországi cigányság társadalmi helyzetének bemutatására, valamint az uralkodó előítéletekkel szembeni küzdelemben hatékony eszköznek bizonyulnak a filmek. A Kisvilágok sorozatban kilenc filmben 2018-tól kelet-magyarországi települések kortárs

társadalmi folyamataiba engednek betekintést az etnikai együttélés lokális formáit bemutatva. A filmekben kiemelt társadalmi kérdések, összetettebb kérdéskörök is megjelennek. A cél, hogy az új egyetemisták minél szélesebb körben tájékozódjanak, megismerjék az összetett problémákat, és másoknak is ajánlani tudják a filmeket felhasználásra. Több egyetem a kötelező tananyagba is beépítette filmjeiket. Kiadtak felsőoktatási tankönyvként is funkcionáló könyvet is, használati útmutatóval ellátva, átfogó ismeretet adva az érintett településekről. Bemutatják, hogy 'kik vagyunk': a roma származású egyetemisták élettörténetét, valamint azt, hogy az előítéletekkel hogyan küzdöttek meg. Többen gyermekvédelmi szakellátásból egyetemre érkező fiatalok, nagyobb számban jelennek meg ilyen háttérrel rendelkező hallgatók is náluk. Összességében a roma diskurzust uraló romakép problémás. A legtöbb tudományos írás témaköre az iskolázottság, a depriváció, a munkavállalás, a szegregáció, izoláció, amely lényegében elicitációt valósít meg. A hazánkban élő roma közösségek társadalmi helyzetének megértése az előfeltétele annak, hogy a sztereotípiák és a hátrányos megkülönböztetés háttérbe szoruljon. Sokan csak másodkézből vett információk alapján alkotnak véleményt, és egyfajta általánosítás, homogenizáció jellemző, a társadalmi többség determinálja a magyarországi roma népességet, amiatt egyfajta előítéletesség figyelhető meg. A cigányság és a többség kölcsönös egymásról alkotott képe, tudása nem a közös megértésen alapul, idegenként kezelik egymást. Az előítéletek pedig közösségi és egyéni szinten determinálják a romák lehetőségeit. A roma nők helyzetét pedig több kutatás vizsgálja, mint a roma férfiakét. Az előadás keretében bemutatta egy Rajmund nevű roma férfi élethelyzetéről szóló munkájukat, amelyben egy szociálpedagógus diplomával rendelkező értelmiségi roma, önálló háztartásban élő férfi, aki etnikailag vegyes párkapcsolatban él, és a családja támogatását háta mögött tudja, hogyan küzdött meg az előítéletekkel. Hodászon nőtt fel, ahol a népesség több mint 63%-a roma, szerető családi környezetben, azonban édesanyját tízévesen elvesztette, apja börtönbe került. Az iskolában folytonos kirekesztésben és diszkriminációban volt része. Ezek a jellemzők már külön-külön is determinálhatják az érintett lehetőségeit, szocializációs folyamaton keresztül, visszajelzésekkel hátrányos elbánnásban részesült. Egyszer szállodai recepciós munkahelyi jelentkezésére közölték, hogy "egy magyar család kifordulna, ha látná a recepcióban." Az interszekcionális hátránytényezők külön és együttesen is determinálhatják az ember életét. Rajmund végül a folyamatos megküzdés narratívájával

sikeresen elvégezte az egyetemet, és szociálpedagógusként helyezkedett el. A küzdelem maga egy lezárható folyamat, de a rasszista sztereotípiák megismétlődhetnek. Az antropológia feladata, hogy az ilyen és ehhez hasonló eseteken keresztül láthatóvá tegye a valós helyzetet, és hangot adjon a kevés eséllyel rendelkezőknek. Kijelöli azokat a témákat, amelyekről a kortárs roma-nem roma együttélés kapcsán beszélnünk kellene, és hozzájárulhat az etnikai együttélés minőségével kapcsolatos szakpolitika kialakításához, újradefiniálja a frazeológiát, a determinációt, és ezáltal végső soron a roma és nem roma együttélést magát.

Lakatos Róbert rendőr, százados, az NKE Rendészettudományi Doktori Iskolájának doktorandusza a roma származású rendőrök karrierprofiljának vizsgálatáról beszélt a konferencián. A roma származású rendőrök karrierjének előrehaladása a gyakorlatban sokszor sziszifusznak tűnik. A probléma gyökereit magyarországi és amerikai összehasonlításban vizsgálta, többek között Charles Q. Brown nyugalmazott tábornok munkáira hivatkozva. A két ország más társadalmi beállítottságú, más kultúrával rendelkezik, mások az anyagi lehetőségeik. Brown négy csillagos tábornok és a világ vezető hatalma hadseregének főparancsnoka. Figyelemre méltó, hogy hogyan tud egy etnikai kisebbséghez tartozó négycsillagos tábornok szolgálni az Egyesült Államokban, míg Magyarországon hasonlóra nincs példa. Önbevallás alapján Magyarország népességének 10%-a cigány származású, egymillió emberről van szó, amely jelentős arány a társadalmon belül. Egy társadalom akkor működik megfelelően, ha reprezentálja a benne élő személyeket, így nagyjából az ügyvédek, orvosok stb. 10%-a roma származású kellene, hogy legyen. Ekkor valósulna meg, hogy mindenki ugyanolyan feltételekkel néz szembe. Azonban egy átlagos építkezésen 80%-os arányban vannak jelen romák. Van tehát egy Magyarországon élő népcsoport, amely a jövedelmi mérőszámoknak csupán az alsó két szegmensében jelenik meg, jóllehet az Egyesült Államok példája is azt mutatja, hogy a probléma megoldása lehetséges. Miben tér el a két ország gondolkodásmódja? Az amerikai filmek nem csak szórakoztatást szolgáló filmipari termékek, hanem az amerikai értékeket is bemutatják, így például minden jelentősebb háborús eseményről készült film, amely a demokráciát fokmérőjeként is funkcionál. Az amerikai filmeknek sokszor egy etnikai kisebbségből származó személy a főhőse, akinek elveszik a jelvényét, az ügyet is elveszik tőle, de ő a tehetségére építve mégis nyomoz, és lerántja a korrupcióról a leplet, megoldja az ügyet, tisztára mossa nevét, és közben még a felettese, a rendőrfőnök is egy megnyerő, jószívú,

kedves ember. Ezzel szemben a magyar filmekben nem látunk magas rangú rendőröket, valamint a rendőrségi állományban is alig szolgálnak roma származású emberek. A magyarországi helyzet elemzéséhez túl kell lépni azon a megközelítésen, hogy 'miért nem megy rendőrnek, orvosnak stb., van lehetősége', hiszen a probléma nem egy formális tilalomban keresendő, hanem, hogy a rendőrség kötelékében képes-e valaki sikeres pályázatot beadni, valamint a rendszerbe belépve a rendszer 'veszélyként' kezeli-e, vagy felkészült személyként. Sok a nehezítő tényező a gyakorlatban. Nem az érintett személyekkel, hanem a társadalmi mobilitás működésének nehézségeivel van probléma, amennyiben a társadalmi mobilitás ára túl magas, az osztályváltás súlyos költségekkel jár, ez az üvegplafon jelenik meg a rendszerben. Szabó-Morvai Ágnes a 2023-as Munkaerőpiaci Tükörben figyelemreméltó következtetésre jutott: a munkaerőpiaci mobilitás nem-hogy javul, hanem egyre inkább gyengül. A Bereményi – Durst – Nyíró által szerkesztett Társadalmi mobilitás ára című könyv leírja annak jelenségét, hogy túl magas a cigány származású személyek esetében a társadalmi mobilitás ára. A társadalmi kitörésen dolgozó személyek igyekezete hatással van a kapcsolataikra is, nehezebben találhatnak párt, a kitörést pedig a bérezés nem segíti elő kellő mértékben (így például a rendőrségi bérezés sem elég magas ehhez). Mindeközben első generációs diplomásként egy roma rendőr bizonyítani akar, így háromszor annyi dossziét igyekszik leadni, ami egyre inkább leterheli, ez szintén egy költség. A kisebbségi rendőr üvegplafonnal néz szembe, látja az előrelépési lehetőségeket, de nem tudja elérni. A lakhatási költségek növekedése szintén emeli a leszakadást. Az előadása végén Lakatos százados bemutatta a Stephen Lawrence-gyilkosság példáját. Egy fiatalember rasszista emberölés áldozata lett. A rendőrök bandák közötti vitaként könyvelték el, és nem végezték el az első három napban az eljárási cselekményeket, amelyek nem pótolhatók, felmentették az elkövetőket, akik egymásra vallottak a tárgyaláson. A társadalmi felháborodás nyomán azonban 20 évvel később DNS minták alapján megoldották az ügyet. Az ügy hatására 1998-ban megrendeltek egy kutatást, amely feltárta az intézményi rasszizmust, és 1131 rendőri karrierprofilt összegyűjtve megnézték, hogy kiket ért hátrányos megkülönböztetés, így végül számos érintett kisebbségi rendőrt előléptettek, akik erre már korábban rászolgáltak volna.

Kovács Szitkay Eszter, az ELTE TK Jogtudományi Kutatóintézet, valamint az NKE Rendészettudományi Doktori Iskola munkatársa az etnikai adatról végzett kutatását mutatta be. Az etnikai adat bűvópatakszerűen bukkan

fel és tűnik el, sok következtetlenség figyelhető meg az etnikai adatok körében, 'van is, nincs is'. Van lehetőség Magyarországon etnikai adatok gyűjtésére, de szűk körben és szabályok között, ugyanis kiszolgáltatottabb helyzetet eredményeznek az érintettek számára; mégis, a gyakorlatban nem következetes a szabályozás. A fogalomhasználat sem egységes, tekintve a faj, etnicitás és nemzetiség fogalmait. Az Infotv. 4. §-a és 5. §-a is szabályozza, az Avtv. szenzitív adatot említett, a 15/1991 Alkotmánybírósági Határozat szintén. A 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szigorú kereteket határoz meg az etnikai adatok gyűjtésére, valamint a törvény meghatározza az „etnikai származásra utaló ... személyes adat” fogalmát. A bűnüldözés, igazságszolgáltatás és büntetés-végrehajtás keretében ilyen adatot nem rögzítenek kifejezetten, az eljárás alanyai azonban mind generálhatnak ilyen adatot, vagy akár tényállási elemként is felmerülhet rögzítésük. Az ügy megindulásakor az ügyfelvételi lapnál nincs külön elem arra, hogy szükség esetén rögzítsék az ilyen adatot, holott az eljárásban résztvevők elmondása szerint fény szokott derülni ilyen adatokra. A 2013. évi LXXXVIII. törvény a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról „faji eredetre való utalás”-t alkalmaz, holott az emberi faj egy egységet képez, amely bizonytalanságot eredményez a körözött személy faji eredetére utaló különleges adat megfogalmazásából fakadóan. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége az etnikai profilalkotás kapcsán megállapította, hogy végrehajthatók a gyanúsítottak őrizetbevételét szolgáló vizsgálatok. A faj fogalom túl általános, félrevezető, diszkriminatív gyakorlathoz vezet az ügynökség szerint. Az összesített és az egyéni konkrét esetben jelentkező adatok, a prediktív rendészet és automatizálást alkalmazó igazságszolgáltatás módszerek és szoftverek – amelyek a rendvédelmi szervek számára nyújtanak segítséget – a bűncselekményekről, bűnözésről gyűjtött adatokkal alkotnak adatbázist. Az adatok feldolgozásával valósítják meg a célokat, a profilalkotást, beleértve az etnikai profilalkotást is. Az adatgyűjtés hiányából torzulások fakadhatnak: problémát jelenthet az is, ha nem áll rendelkezésre adat, ugyanakkor az adatkezelés maga is számos kérdést vet fel. A gyűlölet-bűncselekmények esetében előfordulhat, hogy maga az áldozat sem érzékeli, hogy ilyen típusú bűncselekmény sértettjévé vált. Emiatt egyes esetekben a cselekmény testi sértésként kerül minősítésre, noha indokolt lenne gyűlölet-bűncselekményként értékelni. A rendőrségi protokoll célja, hogy segítse a rendvédelmi szerveket annak megállapításában, mely tényállás alkalmazandó, és ezáltal elkerülhető legyen az

alulminősítés. Ezt szolgálja a 30/2019. (VII. 18.) ORFK utasítás is, amely iránymutatást ad a rendőrök számára az ilyen esetek felismeréséhez és kezeléséhez. Az utasítás kitér arra is, hogy milyen adatok – így különösen szenzitív vagy etnikai adatok – rögzíthetők, továbbá felveti annak kérdését is, hogy egy kívülálló meghatározhatja-e más személy etnikai hovatartozását. Ez ugyanis sértheti az önazonossághoz és az önmeghatározáshoz való jogot. A 27/2011. (XII. 30.) ORFK utasítás a multikulturális környezetben végrehajtott rendőri intézkedésről szól, azonban nem nevezi meg, hogy milyen etnikumra vonatkozik, valamint a jogszabály fogalomhasználata sem konzekvens. Összességében tehát az etnikai adat kérdésköre önmagában is intenzív vitát vált ki, azt az adatbázisok hibásan és következtetlenül kezelik, az sem egyértelmű, hogy mikor és hogyan lehet rögzíteni – a rendőrök számára nehéz a gyakorlatban a következtetlen szabályozást betartani. Az etnikai adatok gyűjtésének betiltásával 'kiöntjük a fürdővízzel a gyereket', azonban az alulról jövő kezdeményezésekkel és közös munkával érdemi eredményeket lehetne elérni, amit jól mutat a gyűlöletbűncselekmények elleni indikátor lista is.

A romák hozzáférése a közszolgáltatásokhoz témában Kovács Dezmónia Mária szakkollégista, a Phiren Amenca nemzetközi elnökségének tagja adott előadást. Egy széles körű, többségében roma fiatalokat bevonó kutatásban vesz részt, amelyet Daróczi Gáborral együttműködésben valósít meg. A kutatás keretében kérdőíves felmérést végeznek: egy előre kialakított struktúra és betanult módszertan alapján húsz roma fiatal közreműködésével járják a magyarországi roma közösségeket. A kutatás célja annak feltérképezése, hogy a felzárkózó települések program, valamint a vidékfejlesztési folyamatok hatására milyen helyzetben vannak jelenleg ezek a közösségek, továbbá milyen problémák és hiányosságok azonosíthatók. A kutatás keretében arra voltak kíváncsiak, hogy a roma fiatalok miként vélekednek a programok eredményességéről. Céljuk az volt, hogy megértsék a közösségeket érintő problémákat, és azokat hitelesen közvetítsék. 29 településen jártak, öt településre pedig több alkalommal is visszatértek. Tapasztalataik alapján az óvodai nevelésben korlátozott volt a hozzáférés, valamint problémák adódtak sokszor az egészségügyi ellátással, ivóvízzel, internet-hozzáféréssel kapcsolatban. A közösségi terek sem működtek megfelelően, valamint a rendszerekbe vetett bizalom szintje is nagyon alacsony. Sokszor négy településre jut egy orvos, két órát rendel, nem vizsgál ki minden panaszt. A nagyobb, közelebbi kórházba sokszor órákat kell utazni, még a kötelező és alapvető szűrővizsgálatokhoz is. A

sürgősségi ellátás kapcsán sokszor nehézséget okoz, hogy még a mentősök sem találhatnak oda könnyen az adott településre. A településekről pedig sokan elköltöztek a nagyvárosokba vagy külföldre. Van példa olyan iskolára, ahol az elsőől negyedik osztályig összevonták az oktatást, és egy tanár oktatta őket, annyira kevés gyerek volt. Mindeközben gyerek- és tanárhány is volt egyszerre. A roma közösségek nagy arányban érintettek, sokszor gyógyszerár nélküli településeken laknak. A falvakban lakók problémái azonosak, nem tudják, hogy hol találnának munkát, hogy jutnak el a kórházba. Mindezt a roma közösséget érintő intézményi rasszizmus súlyosbítja. A hozzáférés hiánya strukturális okokra vezethető vissza, ördögi kör jön létre, amelyben rendszerszintű és inkluzív növekedés és összehangolt cselekvés szükséges. A Felzárkózó Települések Program jelentős változást ért el ezen a téren. Ajánlásaik között megfogalmazta, hogy az alulról felfelé ívelő közösségépítésnek nincs hagyománya, jelentős a bizalmi hiány és a megoldásokat ennek ellenére kell megtalálni. Az egyenlő hozzáférés és a közösségi érdekérvényesítés hagyománya is hiányzik. Sokak számára a helyi elhelyezkedés és a megfelelő képzés is probléma, főleg, ha az általuk kitanult mesterséghez kapcsolódó munkalehetőség megszűnik, s ezért hagyják el a településeket. A roma közösségeket képessé kell tenni arra, hogy megerősödjön az alulról szerveződő, civil alapú kezdeményezések és fellépések szerepe.

A konferencia harmadik szekciója a jogvédelem és szegregáció kérdéseivel foglalkozott, amelynek keretében értékes jogi elemzéseket hallhattunk a hatályos jog köréből. Levezető elnöke Dr. habil. Móré Sándor volt.

Cservák Csaba professzor, a KRE Alkotmányjogi és Egyházjogi Tanszékének vezetője, és Lajos Edina, a KRE ÁJK DI doktorandája a cigányság felzárkóztatását vázolta fel az alapjogvédelem nézőpontján keresztül. Bemutatták, hogy a nemzetiségi szabályozás módosult 2011-ben, és ennek keretében vitát váltott ki a nemzetiség szó alkalmazása a kisebbség helyett. A nemzetiségek többletértéket tudnak hozzáadni a társadalomhoz. Alapvető fontosságú a hátrányos megkülönböztetés tilalma. Felvázolták, hogy a hazánkban élő cigányságot három csoportra oszthatjuk: a magyar cigányok, oláh cigányok és beás cigányok. Kiemelték továbbá a különböző nyelvjárások jelentőségét, így például, hogy a beások által beszélt nyelv a roma egy archaikus, különleges változata. A közéletben időről időre felmerül a kérdés, hogy a 'cigány' vagy a 'roma' elnevezés tekinthető-e sértőnek, illetve melyik fejezi ki inkább a tiszteletet a közösség iránt. A 'roma' szó jelentése ember, ezért az új szabályozás is ezt a megnevezést alkalmazza.

Ugyanakkor a többségi társadalomban sokan a 'roma' kifejezést távolságtartóbbnak érzik, míg a 'cigány' megnevezést személyesebbnek, befogadóbbnak tartják. A cigányság kultúrája – különösen a magyar nótához és a cigányzenéhez kapcsolódó hagyományok – nemzetközi szinten is jelentős hatást gyakorolt. Ennek megőrzése és a jövő generációi számára történő továbbadása kiemelt jelentőséggel bír. A roma kisebbségvédelem keretében figyelembe kell venni a többi magyarországi kisebbség helyzetét is, a nemzeti kisebbségek védelme az egész jogrendszert áthatja. Első kérdés, hogy egy államban létezik-e a nemzeti kisebbségek védelmének rendszere. Magyarországon egyedülálló módon létezik az alapvető jogok biztosa Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettese. Nemzetközi kitekintésben az Egyenlő Bánásmód Hatóság, vagy valamilyen hasonló intézmény létezik, így például Franciaországban is, azonban nincs kifejezetten nemzetiségi ombudsmani intézmény, amely a francia példa esetén többek között a francia politikai nemzet hagyományából is ered. A nemzetiség fogalmának meghatározásával a jogalkotó célja az volt, hogy őrizték, védjék a nemzetiségek hagyományait és a szabályozás 13 nemzetiségnek biztosította ezen jogállást. A törvény megfogalmazása szerint a Magyarország területén legalább egy évszázada honos népcsoport, ha megfelel a törvényi feltételeknek, nemzetiség. A törvény 148. §-a úgy fogalmaz, hogy "kezdeményezheti a nemzetiség Magyarországon honos népcsoporttá nyilvánítását," amely kodifikációs pontatlanság, hiszen egy nemzetiség vagy honos, vagy nem. Álláspontjuk szerint érdemes lenne megvitatni, hogy szükséges-e további nemzetiségi kategóriák bevezetése. A határt a diszkrimináció tilalma képezi, a kérdés az, hogy új kategóriák bevezetésével, és előnyben részesítéssel kit részesítenénk hátrányban. A cigányság, romaság tekintetében is felmerülhet, hogy szükséges-e további kategóriák megalkotása a hatékonyabb képviselő és jogvédelem érdekében, valamint a parlamenti képviselői rendszer átgondolása is szükséges lehet. Mindemellett a jövőben egyre több népcsoport felelhet majd meg a 100 éves időkorlátnak (olaszok, törökök, kínaiak esetén felmerül, hogy meghaladták-e már a 100 évet). Felmerül továbbá a kettős identitásúak helyzetének vizsgálata, például görög-cigány identitás kérdése. Erdélyben is fontos a roma identitás. Nicolae Ceaușescu alatt üldöztetés alatt álltak a magyarok, az ottani romák a magyarsághoz számították magukat, de fontos volt roma identitásuk, cigányságukkal összefüggő jogi védelmük is. Az 1920-as években jelentős kivándorlási hullám indult Magyarországról Mexikóba, amely rengeteg magyar cigányt érintett, az ottani cigányokat

ungaronak nevezték, egy tekintet alá vonva a magyarságot és cigányságot. Ez is mutatja a közös örökséget, történelmet. Az előadók arra is rámutattak, hogy minden, akár a televízióban megjelenő negatív példát is kiemelt figyelemmel és kellő kritikával szükséges vizsgálni, különösen akkor, ha a cigányság jogvédelmével összefüggésben társadalmi problémák merülnek fel. Összegzésként megállapították, hogy a cigánysággal kapcsolatos pozitív diszkrimináció jogi szabályozása önmagában nem elegendő. A kisebbségvédelemnek túl kell mutatnia a pusztán normatív kereteken: szükség van a tevőleges állami szerepvállalás erőteljesebb megjelenésére, a civil szféra aktív közreműködésére, a példamutató roma személyiségek támogatására, valamint a különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő emberek védelmére annak érdekében, hogy a jog és az erkölcs egységesen érvényesüljön.

A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló keretegyezmény érvényesülését Közép-Európa országaiban a roma kisebbség szemszögéből járta körbe Farkas György, a KRE ÁJK Alkotmányjogi és Egyházjogi Tanszékének egyetemi adjunktusa. A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló keretegyezmény a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája mellett a kisebbségek védelmének egyik fő pillére, amelyet előadásában Farkas a romák szempontjából elemzett. Ez az első jogilag kötelező multilaterális egyezmény, amely kifejezetten a nemzeti kisebbségek védelmét szolgálja. A történelmi, társadalmi hagyományok és állami érdekek ütközése miatt nemzetközi kisebbségi jogi egyezményt elfogadni nehéz, így ezen egyezmény elfogadása jelentős lépés volt. Az egyezmény célja, hogy olyan elveket fogalmazzon meg, amelyek betartásához az államok kötik magukat, ugyanakkor mozgásteret hagy számukra arra nézve, hogy miként töltik ki ezeket tartalommal. Így nem konkrét jogi kötelezettségeket, hanem pozitív jogi, nemzetközi jogi köntösbe foglalt alapelveket fogalmaz meg. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága mellett működik a keretegyezmény tanácsadó bizottsága, amely véleményeket készít az egyes államokról. A keretegyezmény minden cikkét tételesen ellenőrzi, és ötéves ciklusokban vizsgálja az államok gyakorlatát. Jelenleg a részes államok többségénél a 6. ellenőrzési ciklus zajlik. A tanácsadó bizottság részletesen vizsgálja az egyes államokban a kisebbségek jogainak érvényesülését, valamint konkrét felhívásokat címez részes államoknak. A keretegyezmény ellenőrzési mechanizmusa jelentős mértékben emeli a jogi védelem színvonalát. A jogfejlesztést, jogi érvényesülést ellenőrző szerv véleményeiben kemény megállapításokat fogalmaz meg az egyes államokkal szemben. A keretegyezmény és a tanácsadó bi-

zottság jelentésének vizsgálata időben és térben jó alapot nyújt a tágabb kutatások folytatásához, különösen a roma jogvédelem szempontjából. A keretegyezmény tanácsadó bizottsága nagy figyelmet szentel a romák vonatkozásában felmerülő jogsérelmeknek. A keretegyezmény tanácsadó bizottságának jelentése az egész Európai Unióról készít jelentéseket, amelyek mind térben, mind időben (25 év) hasznos kutatási, elemzési alapot nyújtanak. A romákat leginkább a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról és a törvény előtti egyenlőségről szóló 4. cikk érinti. Ezeken a területeken további fejlesztéseket követel meg a tanácsadó bizottság szinte mindegyik részes államtól. A 6. cikk gyakran szerepel a jelentésekben, az, amely az általános tolerancia követelményét és a gyűlöletbűncselekmények visszaszorítását fogalmazza meg. Ezen a téren a bizottság Lengyelországban és Ausztriában is negatív tendenciákat állapított meg. A keretegyezmény 12. cikke a kisebbségi oktatással összefüggő alapelveket szabályozza, míg a 14. cikke a kisebbségi nyelv tanítását fogalmazza meg. Ausztriát ezen a területen is elmarasztalta a tanácsadó bizottság. A leggyakrabban felmerülő cikk a 15., amely a közéletben való részvételtől szól, és ez szinte minden államban problémát jelent a romák jogainak tekintetében. Általánosságban az államok gyakorlatát illetően Csehországban több pozitív előrelépést is kiemelt a tanácsadó bizottság, míg a roma jogvédelem szempontjából Lengyelországban találta a legtöbb kivetnivalót. Ausztriában lényegében csak egy cikknél nem talált jelentősebb problémát, Ausztriában a médiában való negatív sztereotípiák megjelenése, az oktatási és nyelvtanulási hiányosságok, a hozzáférés hiánya a romani nyelvtanárokhöz mind súlyos gondokat okoznak. Magyarország vonatkozásában a diszkrimináció tilalma kapcsán fogalmazott meg elmarasztaló megállapításokat a tanácsadó bizottság. Csehországban a diszkrimináció elleni fellépés terén történt jelentős előrelépés, ahol korábban súlyos botrányt okozott a nők kényszersterilizálása, és a cseh jogalkotás kártalanítást állapított meg az érintetteknek, valamint létrehozta egy kisebbségekért felelős kormánybiztosi intézményt. Az óvodai nevelés terén szintén előrelépéseket értek el, valamint a lakhatási kérdések vonatkozásában is, kisebb mértékben. Ennek ellenére még további pozitív lépések megétele szükséges Csehországban is. A tanácsadó bizottság tevékenységei között jogfejlesztő anyagot is szolgáltat, mind általános kisebbségi jogvédelem, mind pedig kifejezetten a romák jogvédelme szempontjából jelentős támpontokat nyújt, egyfajta nemzetközi igazodási pontot kialakítva a romák jogvédelme és azzal kapcsolatos hiányosságok terén. Az eljárás objektivitását erősíti, hogy ugyanazon egyezményt kell

alkalmazni minden állam esetében, és ugyanazon tanácsadó bizottság jár el, átfogó képet kialakítva a roma jogvédelemről.

Tóth László, a Direkció Alapítvány projekt koordinátora, Raoul Wallenberg-díjas középiskolai tanár a szegregáció leküzdésének dilemmáiról adott elő az alapítvány keretein belül szerzett tapasztalatai alapján. A Direkció Alapítványt 2017-ben alapították, fő tevékenysége a hátrányos helyzetű családok megsegítése és az állami gondoskodásból kikerülő fiatal felnőttek családjainak támogatása. Egy viszonylag kis alapítványról van szó, amely 4 állandó önkéntes projekt koordinátort alkalmaz. Munkájuk során nagyban építenek a személyes kapcsolatokra, a családok mindennapos szükségleteire reagálnak, szükség esetén pedig jogi, vagy pszichológiai segítségnyújtáshoz irányítják az érintetteket. Az ország különböző területein tevékenykednek, köztük Nógrád vármegyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében. Egyfajta összekötő szerepet kívánnak képezni. Tevékenységükkel a szakember-társadalmat is érzékenyítik, oktatják, munkájukhoz szakmai alapokon nyugvó, tapasztalati módszertant használnak. Vannak időszakos projektjeik, mint a Direkt-tér oktatási program, amelynek keretében tehetséges tanulókat támogatnak, továbbá az Alapítvány érdekvépképviseleti tevékenységet is ellát, elsősorban az oktatási szegregációval kapcsolatos ügyekben. A Direkt-tér oktatás a Covid-19-járvány időszakához is kapcsolódik, amikor a jelenléti oktatás hirtelen megszűnt, és a digitális átállás számos nehézségbe ütközött. Egyes falvakban nem állt rendelkezésre megfelelő internetkapcsolat, ezért a program résztvevői szolgáltatókkal egyeztettek a szükséges sávszélesség biztosításáról. Volt olyan település is, ahol a feladatlapokat postai úton juttatták el a diákokhoz. A folyamat számos, az infrastruktúra és a digitális felkészültség kezdeti hiányából fakadó probléma nehezítette. Szervezetük egy falu gondozását vállalta, a mai napig segítik az iskolát, tableteket osztanak, online oktatást segítő foglalkozásokat tartanak, internethozzáférést biztosítanak. A projekt még ma is folyik, a diákok számára felkészítéseket is vállalnak. „Érinthetetlenek” címmel filmet is készítettek, szerveznek eseti adománygyűjtéseket, szabadidős programokat és szakmai workshopokat (bántalmazás, emberkereskedelem elleni fellépés terén) egyaránt. Több családot juttattak el a nyíregyházi állatkertbe a roma szakkollégiumokkal együttműködésben. „Tegyük szebbé a karácsonyt” kezdeményezésük keretében – amelyet évente megszerveznek – a Direkció Alapítvány 250 rászoruló gyermek részére adott adományokat 2023-ban, valamint személyre szabott segítséget is nyújtottak. A lakhatási szegénység ma Magyarországon közel 3 millió em-

bert érint, és többszázezren a megfelelő fűtésről sem tudnak gondoskodni. Felméréseik szerint ma Magyarországon 50.000 gyermek rendszeresen, és minden harmadik gyermek legalább időszakosan tapasztalja az éhezést. 2025-ös kezdeményezésük keretében 178 diákot és óvodást leptek meg, ebből 124 általános iskolás diák kapott cipősdobozokban ajándékokat. Kapcsolatban állnak óvodákkal, iskolákkal, tanszeradomány-gyűjtéseket szerveznek, az adományokat autókkal juttatják el a rászorulóknak. Rövid műsorokat is szerveznek kultúrotthonokban a tanárok, szülők számára. Gyermekjóléti szolgálattal segítik elő a diák-szülő kapcsolatot, valamint tárgyalásokon is mediátorként vesz részt szervezetük. Több éve, hogy 10 gondozott családot is segítenek, hogy minél jobb oktatáshoz jussanak hozzá, egyik mentoráltjuk Budapesten rendőr szeretne lenni. Következtéseiben kiemelte az oktatás fontosságát, a mélyebb összefüggések azonosításának szükségességét, a beteg gyermekek segítésének fontosságát, a bizalmatlansággal kapcsolatos akadályok megfelelő kezelését minden irányból, valamint általánosságban minden olyan dologgal kapcsolatos segítségnyújtás jelentőségét, amelyre szüksége lehet a rászorulóknak.

Dénes Zoltán, a KRE ÁJK DI doktorandusza „A nemzetközi kisebbségvédelem kihívásai és egy romákat érintő nemzetközi jogeset tanulságai” című előadása felvázolta a kisebbségvédelem fogalmi kereteit, nemzetközi jogi dokumentumok fogalmi eltéréseit vizsgálta, áttekintette a vonatkozó nemzetközi és európai jogi normákat, valamint megvizsgálta az EU romaintegrációs stratégiáinak célkitűzéseit és gyakorlati hatásait. A kisebbségvédelem egyik alapvető problémája a kisebbség fogalmának meghatározása, amellyel kapcsolatban fogalmi zűrzavar alakult ki. Ez három fő problémában csúcsosodik ki. Ezek egyike az egységes meghatározás hiánya, ugyanis a nemzetközi jogban nincs kötelező érvényű definíció a kisebbség fogalmára, mindössze ajánlások vannak, de jogi kötéssel bíró egyezmény nincs. A második az eltérő nemzeti megközelítések problémája. Számos állam hivatalosan elismer kisebbségeket, nemzetiségeket, míg más államok nem, ami negatívan befolyásolhatja a nemzetiségek tényleges helyzetét a jogi státusz szempontjából. A harmadik problémakör az identitás, önazonosság kérdése, ugyanis a kisebbségi lét nem csak jogi, hanem kulturális és szociális aspektusokkal is bír, a meghatározása és védelme sokszor politikai és társadalmi viták tárgya. A kisebbség fogalmának meghatározására több kísérletet is tettek, így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikkében olvasható megnevezés (nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbség), amely azonban csak a kisebbségi jogok

minimumát tartalmazza. Nem terjed ki a számbeli fölényben lévő társadalmi csoportokra, így például Dél-Afrikában élő társadalmi csoportra. Sokáig univerzális szinten csak ez az egy meghatározás volt. Francesco Capotorti ENSZ különmegbízott 1979-es meghatározása nem nyerte el az államok jelentős részének támogatását, miszerint a kisebbség olyan csoport, amely számszerű kisebbséget alkot, tagjai etnikai vallási vagy nyelvi sajátossággal bírnak, és meg akarják őrizni nyelvi identitásukat. Így végül zűrzavar alakult ki, és minden állam saját meghatározást alkotott, nem alakult ki egységes nemzetközi fogalom. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201. számú ajánlására (1993) kimondja, hogy a kisebbség védelmét biztosítani kell az oktatás, nyelvhasználat, politikai részvétel területén is. Ennek lényege a csoportidentitás, annak megőrzésének szándéka, így az ajánlás szigorú követelményeket állít a kisebbségekkel szemben. A fogalmi bizonytalanság számos jogalkalmazási nehézséghez vezet. A problémák különösen élesen jelentkeznek Európa legnagyobb transznacionális kisebbsége kapcsán. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) rögzíti az egyenlő bánásmódot, a diszkrimináció tilalmának elvét, közvetlenül védi a kisebbségeket, beleértve a romákat, de nem tartalmaz kifejezett rendelkezést a kisebbségek védelméről, megáll az általános, elvi szintű megfogalmazásnál. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. cikke ugyan egyértelműbben fogalmaz, de pusztán programjellegű norma, kapcsolódó ügy nem feltétlenül jut el a megsértése esetén az Emberi Jogok Európai Bírósága elé. Az 1975-ös Helsinki Záróokmány (EBESZ) keretében elfogadott emberi jogi és kisebbségvédelmi normák ugyan kiemelten fontosak, de ezek is inkább csak ajánlások és nem kötelező erejűek. A döntéshozók Európában uniós és nemzeti szinten is igyekeznek előrelépéseket demonstrálni a kisebbségvédelem terén, de ezek a romák mindennapi életében nem hoznak érdemi változást. A diszkrimináció tilalma önmagában nem elég a romák társadalmi kirekesztésének felszámolásához. Érdemi paradigmaváltás szükséges, hogy ma, 40-50 év után ezek a jogi normák elérjék céljukat. Európában 10-12 millió roma származású személy él, ebből 6 millió az Európai Unióban, ugyanakkor egyes tagállamok tiltják az etnikai adatok gyűjtését, így ez inkább becslést jelent. Magyarországon 210 000 roma ember él a legutóbbi népszámlálás szerint, a szociológiai kutatások alapján azonban lélekszámuk az egymillió főt is meghaladja. Fontos kérdés, hogy miért nem merik vállalni a származásukat a megkérdezettek a népszámlálási adatgyűjtés során. 2010 után felismerték a problémát, hogy a romák társadalmi integrációja elengedhetetlen, és ehhez segítség

kell. Az Európai Bizottság 2011-ben elfogadta a romaintegrációs stratégia európai uniós keretrendszerét, amely ösztönözte a tagállamokat arra, hogy kidolgozzák sajátjukat. Négy kiemelt területe az oktatáshoz, a munkavállaláshoz, az egészségügyi ellátáshoz, valamint a lakhatáshoz és az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Az alacsony iskolázottság súlyos problémát jelent, a keretrendszeren keresztül megfogalmazódott a követelmény a minőségi oktatás biztosítására hátrányos megkülönböztetés nélkül, valamint a roma fiatalok ösztönzésére a közép- és felsőfokú oktatásban való részvételre. A romák foglalkoztatása elmarad a nem romákétól, így a keretprogram teljes hozzáférés biztosítását kéri, felismerve, hogy a romák integrációja társadalmi előnyökkel járna, és a munkaerőpiaci integráció jelentős jövedelemadó-bevételekkel is járna. Az egészségügy terén képzett romákat javasolnak felvenni célzott egészségügyi programokba, valamint a rossz lakhatási körülmények és a szegregáció felszámolását követelik. A keretprogram ugyan előremutató, de a hatékonyság hiánya miatt újragondolás szükséges. 2020-ban az Európai Bizottság ezért létrehozta az Európai Unió új, 2020–2030 közötti időszakra szóló romastratégiai keretét, amelynek fő dimenziói az esélyegyenlőség előmozdítása, a diszkrimináció elleni fellépés, a társadalmi befogadás erősítése, valamint a romák részvételének és politikai szerepvállalásának ösztönzése. Az eltelt öt év alapján a célkitűzések megvalósulása már mérhetővé és értékelhetővé vált. Történt előrelépés, egyre több roma fiatal vesz részt a felsőoktatásban, a romák életkörülményei azonban még mindig jelentős lemaradásban vannak az európai uniós átlaghoz képest, rendszerszintű diszkriminációval néznek szembe, magas a körükben a munkanélküliség, az oktatás terén is súlyos hiányosságok vannak, az egészségügyi mutatók romlottak. A koronavírus alatt egyes országokban bűnbakká tették a romákat. Az előadó javaslatot tett kötelező erejű jogszabályok bevezetésére, nagyobb politikai és pénzügyi támogatás biztosítására, a romák aktívabb bevonására a döntéshozatalba és általánosságban a társadalmi részvétel terén. A 'roma' szó alkalmazása helyett a 'roma háttérrel rendelkező emberek' pontosabb megfogalmazást jelentene. A hangsúlyt leginkább a roma fiatalokra, nőkre és gyermekekre kellene helyezni, valamint a cigányellenesség elleni fellépésre.

Összességében a konferencia visszaigazolta a várakozásokat. A 16 kutató plenáris előadások keretében, civil szervezetek képviselőinek bevonása mellett vizsgálta a roma közösséget, valamint a roma civil társadalom helyzetét, különböző tudományterületek interdiszciplináris együttműködése mellett. A Kooperatív Doktori Program keretében megszervezett, a Kulturális

és Innovációs Minisztérium által támogatott rendezvénysorozat második alkalma is hozzájárult ahhoz, hogy az elméleti és gyakorlati tapasztalatokat ötvöző szakmai párbeszéd tovább erősödjön. A szervezők szándéka szerint a jövőben újabb tudósgenerációk és szakértők bevonásával folytatódhat a közös munka, amely a romák és nem romák közös jövőjének előmozdítását, valamint az ezt szolgáló tudományos, civil és jogvédő tevékenységek fejlődését egyaránt támogatja a Kárpát-medencében.